Грађанскоправна одговорност за проузроковану штету

Проф. др Катарина Доловић Бојић

Грађанскоправна одговорност за штету

- Чл. 16 Закона о облигационим односима
- Начело забране проузроковања штете
- „Свако је дужан да се уздржи од поступка којим се другом може проузроковати штета.“
- Проузроковање штете је извор облигационог односа, тј. правно релевантна чињеница чијим наступањем настаје обавеза накнаде штете. Поверилац и дужник у облигационом односу насталом проузрокованјем штете немају никакав заједнички циљ, већ су њихови интереси супротстављени – један потражује накнаду штете, а други је дужник накнаде штете.

Субјекти одштетноправног односа

- Проузроковање штете ствара одштетноправни однос, тј. облигациони однос чију суштину чини обавеза накнаде штете; однос између оштећеног и одговорног лица (штетника или трећег лица).
- Поверилац је лице које је претрпело штету – оштећени;
- Дужник је по правилу лице које је штету проузроковало – штетник; изузетно дужник накнаде штете може бити лице које није штету проузроковало, али правни поредак сматра оправданим да оно буде одговорно за њу.

Основ (разлог) одговорности за штету

- У основу се налази одговор на питање зашто је неко одговоран за штету, зашто неко постаје дужник накнаде штете, односно зашто штету не сноси оштећени (ималац повређеног имовинског добра или лице чији је интегритет личности повређен), већ се коначне последице штете преваљују на одговорно лице (штетника или треће лице).
- Основи одговорности (постављени алтернативно – довољан је само један да би настала одговорност за штету):
- кривица;
- створени, одржавани или контролисани ризик од наступања штете;
- правичност.

Врсте одговорности за штету

- Према основу одговорности: субјективна одговорност, објективна одговорност, одговорност по основу правичности.
- Према природи повређене правне норме: уговорна и вануговорна.
- Према томе за чије се радње одговара: одговорност за своје и одговорност за туђе радње.

Услови одговорности за штету

- Правне чињенице које морају да постоје да би неко одређено лице било дужно да надокнади штету која је проузрокована оштећеном лицу. Уколико нема услова за одговорност, оштећени ће сносити коначне последице проузроковане штете.
- Општи услови: штета и узрочност (узрочно-последична веза између радње или пропуштања штетника и настанка штете); њихово постојање је нужно за наступање сваке врсте одговорности.
- Посебни услови: кривица је претпоставка само субјективне, а не и објективне одговорности; спорно је да ли се противправност сматра посебним условом код субјективне одговорности; савремено одштетно право сматра кривицу јединим посебним условом.

Општи услови – штета

- Штета – нужан услов грађанскоправне одговорности; ЗОО не даје дефиницу штете, али одређује њене врсте. Под штетом се подразумева „умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног увећања (измакла корист), као и наношење другом физичког или психичког бола или страха (нематеријална)“.
- Имовинска и неимовинска штета – с обзиром на врсту повређеног добра; имовинска подразумева повреду неког имовинског добра (добра које се за новац могу прибавити, која имају тржишну вредност, која сви могу имати), а неимовинска повреду неког неимовинског, личног добра (нису у промету, немају тржишну вредност, трећа лица немају интерес, имају само вредност за њиховог имаоца).
- Имовинска штета је повреда онога што оштећени има, а неимовинска повреда онога што оштећени јесте.

Општи услови – узрочност

- За штету одговара онај ко је својим понашањем, радњом или пропуштањем, променио редован ток ствари и својим деловањем погоршао имовинско стање другог лица или повредио интегритет његове личности.
- Теорија адекватног узрока – узрок је онај услов чијем редовном дејству одговара настанак штете као његова редовна последица, који је по својој природи адекватан последици, подесан је да је изазове.
- ЗОО узрочност не дефинише.

Имовинска штета

- Имовинска штета: стварна штета и измакла корист; у зависности од тога да ли штета погађа имовину оштећеног лица која постоји у тренутку проузроковања штете или његову будућу имовину, тј. онај део имовине за који се очекује да ће га оштећено лице стећи у будућности.
- 1. стварна штета – вредност за коју је оштећени постао сиромашнији.
- 2. измакла корист – пропуштање стицања очекиване користи, очекиваног увећања имовине; према објективним мерилима, а не субјективним очекивањима.

Неимовинска штета

- – састоји се у претрпљеном физичком болу (у случају телесне повреде), душевном болу (душевној патњи услед смрти блиског лица, наруженост, повреде части и угледа) или страху.

Субјективна одговорност

- Кривица је негативна вредносна оцена човековог вољног понашања; израз је друштвеног прекора према штетнику који се није понашао онако како се то од њега очекивало, при чему је одлуку да се не понаша у складу са друштвеним очекивањима донео слободно и био способан да схвати значај последица својих радњи и да управља својим поступцима.
- Према томе шта је тачно предмет друштвеног прекора, да ли штетниково ментално стање (његова зла или слаба воља) или његов поступак, разликујемо субјективно и објективно мерило кривице.

Кривица као основ и услов субјективне одговорности

- Субјективно мерило: настало под утицајем доктрине кривичног права; заснива се на потреби да се изврши друштвени прекор штетникове слабе или зле воље; тиче се умног понашања штетника, подразумева испитивање психичког односа штетника према својој радњи и њеним последицама.
- Кривица се схвата као психички факт, а њени појавни облици су умишљај и нехат.

Кривица као основ и услов субјективне одговорности

- Објективно мерило – кривица као социјални факт; не утврђује се стање свести и воља штетника већ се испитује његов поступак, то јест упоређује се његов поступак са очекивањима друштва о томе какав је тај поступак требало да буде.
- Облици кривице: најлакша, обична и груба непажња; намера.
- Претпоставка кривице и код уговорне и код вануговорне одговорности;
- Претпоставља се само обична непажња, док се груба непажња и намера морају доказати.

Кривица

- Битно због претпоставке кривице (претпоставка се односи само на обичну непажњу) – понекад може бити важно доказати виши степен кривице.
- Намера – свесно проузроковање штете и циљ је да се штета проузрокује (директни умишљај) или свесно проузроковање, али без таквог циља (евентуални умишљај)
- Непажња – проузрокује се штета без хтења, али је она настала јер се штетник није понашао као иоле пажљив човек (крајња непажња), односно, као врло пажљив човек (обична непажња)
- ЗОО помиње само намеру, крајњу и обичну непажњу.

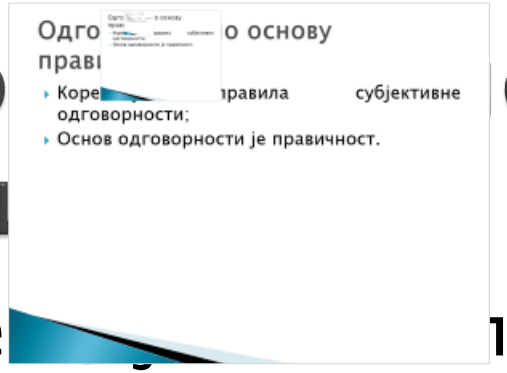
Објективна одговорност

- Одговорност за штету без обзира на кривицу; кривица није ни основ ни услов одговорности; кривица одговорног лица није правно релевантна.
- Основ одговорности: створени, одржавани или контролисани ризик; повећана опасност од настанка штете; стицање користи од обављања делатности од које потиче повећана опсаност од наступања штете.
- Доказује се постојање штете; узрочност се претпоставља, тачније довољно је само учинити вероватним да је штета настала од опасне ствари или опасне делатности.

Опасна ствар и опасна делатност

- Опасна ствар је ствар која представља повећану опасност од настанка штете својим постојањем, својствима, због свог положаја или постаје опасна употребом. Одговорно лице је ималац ствари.
- Опасна делатност јесте људска активност која представља повећану опасност од штете и онда када је обавља разуман и пажљив човек. Одговорно лице је лице које обавља опасну делатност.

Одго о основу прав

- Коре правила субјективне одговорности;
- Основ одговорности је правичност.

Одговорност по основу правичности

- Одговорност за штету иако одговорно лице није криво.
- Накнада штете од деликтно неспособног лица по основу правичности
  - чл. 169 ст. 1 ЗОО: „*У случају штете коју је проузроковало лице које за њу није одговорно, а накнада се не може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање штетника и оштећеника, осудити штетника да накнади штету, потпуно или делимично*.“
- Накнада штете од родитеља малолетника способног за расуђивање
  - чл. 169 ст. 2 ЗОО: „*Ако је штету проузроковао малолетник способан за расуђивање који није у стању да је накнади, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање родитеља и оштећеника, обавезати родитеље да накнаде штету, потпуно или делимично, иако за њу нису криви*.“

Одговорност за другог

- Одговорност за другог јесте најчешће одговорност због пропуста у пружању дужног надзора над штетником или због пропуста у избору. Нема посебан основ одговорности.

1) Одговорност родитеља за своју децу
2) Одговорност другог лица за штету коју је причинило малолетно лице
3) Одговорност за душевно оболеле и заостале у умном развоју
4) Одговорност послодавца за штету коју причини запослени трећем лицу
5) Одговорност правног лица за штету коју проузрокује његов орган

Посебни случајеви одговорности за штету

- Правна природа одговорности је различита (различити су и услови под којима се одговара као и каква се штета надокнађује).
- Чл. 180-184 ЗОО.

1) Одговорност државе услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација
2) Одговорност организатора приредби
3) Одговорност због неуказивања неопходне помоћи
4) Одговорност у вези са обавезом закључења уговора
5) Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса

Принципи и штете

- Накнада штете у грађанском праву лежи на више **принципа**:
  - отклањање штетних последица по оштећеног,
  - санкција за грађанскоправну одговорност,
  - преваљивање штете са оштећеног на одговорног (који је најчешће и штетник),
  - надокнада мора бити стварно или барем економски замена за оно што се надокнађује,
  - тежи се што потпунијој накнади, мада то није увек могуће – ипак боље било каква накнада него никаква, итд.
- У томе се могу видети и **циљеви** накнаде штете:
  - компензација
  - превенција (донекле)

Накнада имовинске штете

- Накнада имовинске штете је накнада због умањења нечије имовине или спречавања њеног увећавања.
- Видови накнаде имовинске штете
  - Натурална реституција
  - Новчана накнада
- Висина накнаде – штета и ништа преко штете.
- Принцип интегралне накнаде штете.
- Посебна правила накнаде имовинске штете (у случају смрти, у случају телесне повреде или нарушавања здравља; у случају повреде части и ширења неистинитих навода)

Накнада неимовинске штете

- Накнада неимовинске штете је накнада штете због претрпљеног: физичког бола, психичког бола (због умањења животне активности, наруженост, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица) и страха.
- Неновчана накнада неимовинске штете – успостављање ранијег стања:
  - објављивање пресуде
  - објављивање исправке
  - повлачење изјаве
  - било који други облик накнаде којим се може остварити сврха која се постиже накнадом (нпр. јавно извињење)

Накнада неимовинске штете

- Новчана накнада неимовинске штете – спорна њена оправданост, али је преовладало да може.
- Надокнађује се:
  - оштећеном у случају физичког бола, психичког бола и страха (за сопствени живот и тело).
  - другим лицима у случају:
    - смрти блиског лица - брачном другу, деци, родитељима, а браћи и сестрама и ванбрачном партнеру ако је између њих и умрлог постојала трајнија животна заједница
    - нарочито тешког инвалидитета - брачном другу, деци, родитељима, а ванбрачном другу само ако је између њега и повређеног постојала трајнија животна заједница
- Суд води рачуна о томе да ли околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, као и о значају повређеног добра, циљу коме служи та накнада, као и о томе да се њоме не погодује тежњама које су неспојиве са њеном природом и друштвеном сврхом
- Право на накнаду материјалне штете је непреносиво - али постаје преносиво када је признато правноснажном судском одлуком или писменим споразумом.
- Спорно је да ли се правним лицима може признати право на накнаду нематеријалне штете због повреде угледа, части, слободе или права личности.